

Georgicon

[Publi Vergili Maronis](#)

[Liber I](#)

[Liber II](#)

[Liber IV](#)

Liber I

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
vertere, Maecenas, ulmisque adiungere vitis
conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo
sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
illinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi 5
lumina, labentem caelo quae ducitis annum,
Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
poculaque inventis Acheloia miscuit uvis;
et vos, agrestum praesentia numina, Fauni, 10
ferre simul Faunisque pedem Dryadesque puellae:
Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguis Ceae
ter centum nivei tondent dumeta iuveni; 15
ipse nemus linquens patrium saltusque Lycaei,
Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala carae,
adsis, o Tegeae, favens, oleaeque Minerva
inventrix, uncique puer monstrator aratri,
et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum, 20
dique deaeque omnes, studium quibus arva tueri,
quique novas alitis non ullo semine fruges,
quique satis largum caelo demittitis imbrem;
tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
concilia, incertum est, urbisne invisere, Caesar, 25
terrarumque velis curam et te maximus orbis
auctorem frugum tempestatumque potentem
accipiat, cingens materna tempora myrto,
an deus immensi venias maris ac tua nautae
numina sola colant, tibi serviat ultima Thule 30
teque sibi generum Tethys emat omnibus undis,
anne novum tardis sidus te mensibus addas,
qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis
panditur---ipse tibi iam bracchia contrahit ardens

Scorpius et caeli iusta plus parte reliquit--- 35
quidquid eris,---nam te nec sperant Tartara regem
nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
quamvis Elysios miretur Graecia campos
nec repetita sequi curet Proserpina matrem---
da facilem cursum atque audacibus adnue coeptis 40
ignarosque viae mecum miseratus agrestis
ingredere et votis iam nunc adsuesce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
liquitur et Zephyro putris se glaeba resolvit,
depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro 45
ingemere et sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;
illius inmensae ruperunt horrea messes.
At prius ignotum ferro quam scindimus aequor, 50
ventos et varium caeli praediscere morem
cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum
et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvae,
arborei fetus alibi, atque iniussa virescunt 55
gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabaei,
at Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
castorea, Eliadum palmas Epiros equarum.
Continuo has leges aeternaque foedera certis 60
inposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem,
unde homines nati, durum genus. Ergo age, terrae
pingue solum primis extemplo a mensibus anni
fortes invertant tauri glaebasque iacentis 65
pulverulenta coquat maturis solibus aestas;
at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
illic, officiant laetis ne frugibus herbae,
hic, sterilem exiguus ne deserat humor harenam. 70
Alternis idem tonsas cessare novales
et segnem patiere situ durescere campum;
aut ibi flava seres mutato sidere farra,
unde prius laetum siliqua quassante legumen
aut tenuis fetus viciae tristisque lupini 75
sustuleris fragilis calamos silvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenae,
urunt Lethaeo perfusa papavera somno:
sed tamen alternis facilis labor, arida tantum
ne saturare fimo pingui pudeat sola neve 80

effetos cinerem inmundum iactare per agros.
 Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva;
 nec nulla interea est inaratae gratia terrae.
 Saepe etiam sterilis incendere profuit agros
 atque levem stipulam crepitantibus urere flammis: 85
 sive inde occultas viris et pabula terrae
 pingi concipiunt, sive illis omne per ignem
 excoquitur vitium atque exsudat inutilis humor,
 seu pluris calor ille vias et caeca relaxat
 spiramenta, novas veniat qua sucus in herbas, 90
 seu durat magis et venas adstringit hiantis,
 ne tenues pluviae rapidive potentia solis
 acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo, rastris glaebas qui frangit inertis
 vimineasque trahit cratis, iuvat arva, neque illum 95
 et qui, proscisso quae suscitatur aequore terga,
 rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
 exercetque frequens tellurem atque imperat arvis.
 Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
 agricolae; hiberno laetissima pulvere farra, 100
 laetus ager: nullo tantum se Mysia cultu
 iactat et ipsa suas mirantur Gargara messis.
 Quid dicam, iacto qui semine comminus arva
 insequitur cumulosque ruit male pinguis harenae
 deinde satis fluvium inducit rivosque sequentis 105
 et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
 ecce supercilio clivosi tramitis undam
 elicit. illa cadens raucum per levia murmur
 saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
 Quid qui, ne gravidis procumbat culmus aristis, 110
 luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 cum primum sulcos aequant sata. quique paludis
 collectum humorem bibula diducit harena.
 Praesertim incertis si mensibus amnis abundans
 exit et obducto late tenet omnia limo, 115
 unde cavae tepido sudant humore lacunae.
 Nec tamen, haec cum sint hominumque boumque labores
 versando terram experti, nihil improbus anser
 Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris
 efficiunt aut umbra nocet. Pater ipse colendi 120
 haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
 movit agros curis acuens mortalia corda
 nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Iovem nulli subigebant arva coloni;
 ne signare quidem aut partiri limite campum 125
 fas erat: in medium quaerebant ipsaque tellus

omnia liberius nullo poscente ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris
 praedarique lupos iussit pontumque moveri,
 mellaque decussit foliis ignemque removit 130
 et passim rivis currentia vina repressit,
 ut varias usus meditando extunderet artis
 paulatim et sulcis frumenti quaereret herbam.
 [Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.]
 Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas; 135
 navita tum stellis numeros et nomina fecit,
 Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton;
 tum laqueis captare feras et fallere visco
 inventum et magnos canibus circumdare saltus;
 atque alius latum funda ianu verberat amnem 140
 alta petens, pelagoque alius trahit humida lina;
 tum ferri rigor atque argutae lamina serrae,---
 nam primi cuneis scindebant fissile lignum
 tum variae venere artes. Labor omnia vicit
 inprobis et duris urguens in rebus egestas. 145
 Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
 instituit, cum iam glandes atque arbuta sacrae
 deficerent silvae et victum Dodona negaret.
 Mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
 esset robigo segnisque horreret in arvis 150
 carduus; intereunt segetes, subit aspera silva,
 lappaeque tribolique, interque nitentia culta
 infelix lolium et steriles dominantur avenae.
 Quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris,
 et sonitu terrebis aves, et ruris opaci 155
 falce premes umbram votisque vocaveris imbrem,
 heu magnum alterius frustra spectabis acervum,
 concussa que famem in silvis solabere quercu.
 Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma,
 quis sine nec potuere seri nec surgere messes: 160
 vomis et inflexi primum grave robur aratri
 tarda que Eleusinae matris volventia plaustra
 tribula que traheae que et iniquo pondere rastris;
 virgea praeterea Celei vilisque supellex,
 arbuteae crates et mystica vannus Iacchi. 165
 Omnia quae multo ante memor provisita repones,
 si te digna manet divini gloria ruris.
 Continuo in silvis magna vi flexa domatur
 in burim et curvi formam accipit ulmus aratri.
 Huic a stirpe pedes temo protentus in octo, 170
 binae aures, duplici aptantur dentalia dorso
 stiva que, quae currus a tergo torqueat imos,

caeditur et tilia ante iugo levis altaque fagus,
et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum praecepta referre, 175
ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro
et vertenda manu et creta solidanda tenaci,
ne subeant herbae neu pulvere victa fatiscat,
tum variae inludant pestes: saepe exiguus mus 180
sub terris posuitque domos atque horrea fecit,
aut oculis capti fodere cubilia talpae,
inventusque cavis bufo et quae plurima terrae
monstra ferunt, populatque ingentem farris acervum
curculio atque inopi metuens formica senectae. 185
Contemplator item, cum se nux plurima silvis
induet in florem et ramos curvabit olentis.
Si superant fetus, pariter frumenta sequentur
magnaque cum magno veniet tritura calore;
at si luxuria foliorum exuberat umbra, 190
nequiquam pinguis palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentis
et nitro prius et nigra perfundere amurga,
grandior ut fetus siliquis fallacibus esset,
et, quamvis igni exiguo, properata maderent. 195
Vidi lecta diu et multo spectata labore
degenerare tamen, ni vis humana quot annis
maxima quaeque manu legeret. Sic omnia fatis
in peius ruere ac retro sublapsa referri,
non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum 200
remigiis subigit, si bracchia forte remisit,
atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.
Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Haedorumque dies servandi et lucidus Anguis,
quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis 205
pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas
et medium luci atque umbris iam dividit orbem,
exercete, viri, tauros, serite hordea campis
usque sub extremum brumae intractabilis imbrem; 210
nec non et lini segetem et Cereale papaver
tempus humo tegere et iamdudum incumbere aratris,
dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres
accipiunt sulci et milio venit annua cura, 215
candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus et averso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem robustaque farra

exercebis humum solisque instabis aristas,
ante tibi Eoae Atlantides abscondantur 220
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae,
debita quam sulcis committas semina quamque
invitae properes anni spem credere terrae.
Multi ante occasum Maiiae coepere; sed illos
expectata seges vanis elusit avenis. 225
Si vero viciamque seres vilemque phaselum
nec Pelusiaca curam aspernabere lentis,
haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
incipi et ad medias sementeru extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem 230
per duodena regit mundi Sol aureus astra.
Quinque tenent caelum zonae; quarum una corusco
semper sole rubens et torrida semper ab igni;
quam circum extremae dextra laevaue trahuntur
caeruleae, glacie concretae atque imbribus atris; 235
has inter mediamque duae mortalibus aegris
munere concessae divom, et via secta per ambas,
obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus, ut ad Scythiam Rhipaeasque arduus arces
consurgit, premitur Libyae devexus in austros. 240
Hic vertex nobis semper sublimis; at illum
sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
circum perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingui. 245
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox,
semper et obtenta densentur nocte tenebrae,
aut redit a nobis Aurora diemque reducit;
nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
illic, sera rubens accendit lumina Vesper. 250
Hinc tempestates dubio praediscere caelo
possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,
et quando infidum remis inpellere marmor
conveniat, quando armatas deducere classis,
aut tempestivam silvis evertere pinum. 255
Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
temporibusque parem diversis quattuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
maturare datur: durum procudit arator 260
vomeris obtunsi dentem, cavat arbore lintres,
aut pecori signum aut numeros inpressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornis
atque Amerina parant lentae retinacula viti.

Nunc facilis rubea texatur fiscina virga, 265
nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quaedam exercere diebus
fas et iura sinunt; rivos deducere nulla
religio vetuit, segeti praetendere saepem,
insidias avibus moliri, incendere vepres, 270
balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Saepe oleo tardi costas agitator aselli
vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
incusum aut atrae massam picis urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna 275
felicis operum. Quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando
Coeumque Iapetumque creat saevumque Typhoea
et coniuratos caelum rescindere fratres.
Ter sunt conati inponere Pelio Ossam 280
scilicet, atque Ossae frondosum involvere Olympum;
ter pater exstructos disiecit fulmine montis.
Septima post decimam felix et ponere vitem
Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
aut cum sole novo terras inrorat Eous.
Nocte leves melius stipulae, nocte arida prata
tondentur, noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignis 290
pervigilat ferroque faces inspicat acuto;
interea longum cantu solata laborem
arguto coniunx percurrit pectine telas,
aut dulcis musti Volcano decoquit humorem
et foliis undam trepidi despumat aeni. 295
At rubicunda Ceres medio succiditur aestu
et medio tostas aestu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus; hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur
mutuaque inter se laeti convivia curant. 300
Invitat genialis hiems curasque resolvit,
ceu pressae cum iam portum tetigere carinae,
puppibus et laeti nautae inposuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus
et lauri bacas oleamque cruentaque myrta, 305
tum gruibus pedicas et retia ponere cervis
auritosque sequi lepores, tum figere dammas,
stuppea torquentem Balaearis verbera fundae,
cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempestates autumnii et sidera dicam, 310
atque, ubi iam breviorque dies et mollior aestas,
quae vigilanda viris. vel cum ruit imbriferum ver,

spicea iam campis cum messis inhorruit et cum
frumenta in viridi stipula lactentia turgent.
Saepe ego, cum flavis messorum induceret arvis 315
agricola et fragili iam stringeret hordea culmo,
omnia ventorum concurrere proelia vidi,
quae gravidam late segetem ab radicibus imis
sublimem expulsam eruerent; ita turbine nigro
ferret hiems culmumque levem stipulasque volantis. 320
Saepe etiam inmensum caelo venit agmen aquarum
et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
collectae ex alto nubes; ruit arduus aether
et pluvia ingenti sata laeta boumque labores
diluit; inplentur fossae et cava flumina crescunt 325
cum sonitu fervetque fretis spirantibus aequor.
Ipse pater media nimborum in nocte corusca
fulmina molitur dextra; quo maxuma motu
terra tremit; fugere ferae et mortalia corda
per gentis humilis stravit pavor; ille flagranti 330
aut Athon aut Rhodopen aut alta Ceraunia telo
deicit; ingeminant austri et densissimus imber;
nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens caeli menses et sidera serva,
frigida Saturni sese quo stella receptet, 335
quos ignis caelo Cyllenius erret in orbis.
In primis venerare deos atque annua magnae
sacra refer Cereri laetis operatus in herbis
extremae sub casum hiemis, iam vere sereno.
Tum pingues agni et tum mollissima vina, 340
tum somni dulces densaeque in montibus umbrae.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret;
cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,
terque novas circum felix eat hostia fruges,
omnis quam chorus et socii comitentur ovantes, 345
et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
falcem maturis quisquam supponat aristis,
quam Cereri torta redimitus tempora quercu
det motus incompositos et carmina dicat.
Atque haec ut certis possemus discere signis, 350
aestusque pluviasque et agentis frigora ventos,
ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret,
quo signo caderent austri, quid saepe videntes
agricolae propius stabulis armenta tenerent.
Continuo ventis surgentibus aut freta ponti 355
incipiunt agitata tumescere et aridus altis
montibus audiri fragor aut resonantia longe
litora misceri et nemorum increbrescere murmur.

Iam sibi tum a curvis male temperat unda carinis,
cum medio celeres revolant ex aequore mergi 360
clamoremque ferunt ad litora, cumque marinae
in sicco ludunt fulicae notasque paludis
deserit atque altam supra volat ardea nubem.
Saepe etiam stellas vento inpendente videbis
praecipitis caelo labi noctisque per umbram 365
flammarum longos a tergo albescere tractus;
saepe levem paleam et frondes volitare caducas
aut summa nantis in aqua colludere plumas.
At Boreae de parte trucis cum fulminat et cum
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis 370
rura natant fossis atque omnis navita ponto
humida vela legit. Numquam imprudentibus imber
obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
aeriae fugere grues, aut bucula caelum
suspiciens patulis captavit naribus auras, 375
aut arguta lacus circumvolitavit hirundo
et veterem in limo ranae cecinere querellam.
Saepius et tectis penetralibus extulit ova
angustum formica terens iter et bibit ingens
arcus et e pastu decedens agmine magno 380
corvorum increpuit densis exercitus alis.
Iam variae pelagi volucres et quae Asia circum
dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
certatim largos umeris infundere rores:
nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas 385
et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce
et sola in sicca secum spatiat harena.
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellae
nescivere hiemem, testa cum ardente viderent 390
scintillare oleum et putris concreescere fungos.
Nec minus ex imbri soles et aperta serena
prospicere et certis poteris cognoscere signis:
nam neque tum stellis acies obtunsa videtur,
nec fratris radiis obnoxia surgere Luna, 395
tenuia nec lanae per caelum vellera ferri;
non tepidum ad solem pinnas in litore pandunt
dilectae Thetidi alcyones, non ore solutos
inmundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulae magis ima petunt campoque recumbunt, 400
solis et occasum servans de culmine summo
nequiquam seros exercet noctua cantus.
Adparet liquido sublimis in aere Nisus
et pro purpureo poenas dat Scylla capillo:

quacumque illa levem fugiens secat aethera pinnis, 405
ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
illa levem fugiens raptim secat aethera pinnis
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
aut quater ingeminant, et saepe cubilibus altis 410
nescio qua praeter solitum dulcedine laeti
inter se in foliis strepitant; iuvat imbribus actis
progeniem parvam dulcisque revisere nidos;
haud equidem credo, quia sit divinitus illis
ingenium aut rerum fato prudentia maior; 415
verum ubi tempestas et caeli mobilis humor
mutavere vias et Iuppiter uvidus austris
denset, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat,
vertuntur species animorum et pectora motus
nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat, 420
concupiunt: hinc ille avium concentus in agris
et laetae pecudes et ovantes gutture corvi.
Si vero solem ad rapidum lunasque sequentis
ordine respicies, numquam te crastina fallat
hora neque insidiis noctis capiere serenae. 425
Luna, revertentis cum primum colligit ignis,
si nigrum obscuro conprenderit aera cornu,
maximus agricolis pelagoque parabitur imber;
at si virgineum suffuderit ore ruborem,
ventus erit; vento semper rubet aurea Phoebe. 430
Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
pura neque obtunsis per caelum cornibus ibit,
totus et ille dies et qui nascentur ab illo
exactum ad mensem pluvia ventisque carebunt,
votaque servati solvent in litore nautae 435
Glaucos et Panopeae et Inoo Melicertae.
Sol quoque et exoriens et cum se condet in unda
signa dabit; solem certissima signa sequuntur,
et quae mane refert et quae surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum 440
conditus in nubem medioque refugerit orbe,
suspecti tibi sint imbres; namque urguet ab alto
arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
diversi rumpent radii aut ubi pallida surget 445
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
heu male tum mitis defendet pampinus uvas:
tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cum iam decedit Olympo,
profuerit meminisse magis; nam saepe videmus 450

ipsius in voltu varios errare colores:
caeruleus pluviam denuntiat, igneus Euros;
sin maculae incipient rutilo inmiscerier igni,
omnia tum pariter vento nimbisque videbis
fervere. Non illa quisquam me nocte per altum 455
ire, neque ab terra moneat convellere funem.
At si, cum referetque diem condetque relatum,
lucidus orbis erit, frustra terreberere nimbis
et claro silvas cernes Aquilone moveri.
Denique quid vesper serus vehat, unde serenas 460
ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
audeat. Ille etiam caecos instare tumultus
saepe monet fraudemque et operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Caesare Romam, 465
cum caput obscura nitidum ferrugine textit
inpiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque et aequora ponti
obscenaeque canes inportunaeque volucres
signa dabant. Quotiens Cyclosum effervere in agros 470
vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam
flammarumque globos liquefactaque volvere saxa!
Armorum sonitum toto Germania caelo
audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos volgo exaudita silentis 475
ingens et simulacra modis pallentia miris
visa sub obscurum noctis, pecudesque locutae,
infandum! sistunt amnes terraeque dehiscunt
et maestum inlacrimat templis ebur aeraque sudant.
Proluit insano contorquens vertice silvas 480
fluviorum rex Eridanus camposque per omnis
cum stabulis armenta tulit. Nec temp/rl eodem
tristibus aut extis fibrae adparere minaces
aut puteis manare cruor cessavit et altae
per noctem resonare lupis ululantibus urbes. 485
Non alias caelo ceciderunt plura sereno
fulgura nec diri totiens arsere cometae.
ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;
nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro 490
Emathiam et laetos Haemi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
agricola incurvo terram molitus aratro
exesa inveniet scabra robigine pila
aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis 495
grandiaque effosis mirabitur ossa sepulchris.

Di patrii, Indigetes, et romule Vestaque mater,
quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,
hunc saltem everso iuventem succurrere saeclo
ne prohibete! Satis iam pridem sanguine nostro 500
Laomedontea luimus periuria Troiae;
iam pridem nobis caeli te regia, Caesar,
invidet atque hominum queritur curare triumphos;
quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per orbem,
tam multae scelerum facies; non ullus aratro 505
dignus honos, squalent abductis arva colonis
et curvae rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
vicinae ruptis inter se legibus urbes
arma ferunt; saevit toto Mars inpius orbe; 510
ut cum carceribus sese effudere quadrigae,
addunt in spatia et frustra retinacula tendens
fertur equis auriga neque audit currus habenas.

Liber II

Hactenus arborum cultus et sidera caeli,
nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
virgulta et prolem tarde crescentis olivae.
Huc, pater o Lenaeae---tuis hic omnia plena
muneribus, tibi pampineo gravidus autumnus 5
florete ager, spumat plenis vindemia labris---
huc, pater o Lenaeae, veni nudataque musto
tingue novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis.
namque aliae nullis hominum cogentibus ipsae 10
sponte sua veniunt camposque et flumina late
curva tenent, ut molle siler lentaeque genestae,
populus et glauca canentia fronde salicta;
pars autem posito surgunt de semine, ut altae
castaneae nemorumque Iovi quae maxuma frondet 15
aesculus atque habitae Grais oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva,
ut cerasis ulmisque; etiam Parnasia laurus
parva sub ingenti matris se subicit umbra.
Hos natura modos primum dedit, his genus omne 20
silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.
Sunt aliae, quas ipse via sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
deposuit sulcis, hic stirpes obruit arvo
quadrifidasque sudas et acuto robore vallos; 25
silvarumque aliae pressos propaginis arcus

exspectant et viva sua plantaria terra;
nil radicis egent aliae summumque putator
haud dubitat terrae referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus sectis---mirabile dictu--- 30
truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et saepe alterius ramos inpune videmus
vertere in alterius mutatamque insita mala
ferre pirum et prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o proprios generatim discite cultus, 35
agricolae, fructusque feros mollite colendo,
neu segnes iaceant terrae. Iuvat Ismara Baccho
conserere atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famae merito pars maxuma nostrae, 40
Maecenas, pelagoque volans da vela patenti;
non ego cuncta meis amplecti versibus opto,
non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
ferrea vox; ades et primi lege litoris oram.
In manibus terrae; non hic te carmine ficto 45
atque per ambages et longa exorsa tenebo.
Sponte sua quae se tollunt in luminis oras,
infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt;
quippe solo natura subest. Tamen haec quoque, si quis
inserat aut scrobibus mandet mutata subactis, 50
exuerint silvestrem animum cultuque frequenti
in quascumque voles artis haud tarda sequentur.
Nec non et sterilis, quae stirpibus exit ab imis,
hoc faciat, vacuos si sit digesta per agros;
nunc altae frondes et rami matris opacant 55
crescentique adimunt fetus uruntque ferentem.
Iam quae seminibus iactis se sustulit arbor
tarda venit seris factura nepotibus umbram,
pomaque degenerant sucos oblita priores
et turpis avibus praedam fert uva racemos. 60
Scilicet omnibus est labor inpendendus et omnes
cogendae in sulcum ac multa mercede domandae.
Sed truncisoleae melius, propagine vites
respondent, solido Paphiae de robore myrtus;
plantis et durae coryli nascuntur et ingens 65
fraxinus Herculeaeque arbor umbrosa coronae
Chaonisque patris glandes, etiam ardua palma
nascitur et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida,
et steriles platani malos gessere valentis; 70
castaneae fagus, ornusque incanuit albo
flore piri glandemque sues fregere sub ulmis.

Nec modus inserere atque oculos inponere simplex.
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmae
et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso 75
fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
includunt udoque docent inolescere libro.
Aut rursus enodes trunci resecantur et alte
finditur in solidum cuneis via, deinde feraces
plantae inmittuntur: nec longum tempus, et ingens 80
iit ad caelum ramis felicibus arbor
miraturque novas frondes et non sua poma.
Praeterea genus haud unum nec fortibus ulmis
nec salici lotoque neque Idaeis cyparissis,
nec pingues unam in faciem nascuntur olivae, 85
orchades et radii et amara pausia baca
pomaque et Alcinoi silvae, nec surculus idem
Crustumii Syriisque piris gravibusque volemus.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
quam Methymnaeo carpit de palmitibus Lesbos; 90
sunt Thasiae vites, sunt et Mareotides albae,
pinguibus hae terris habiles, levioribus illae,
et passo Psithia utilior tenuisque Lageos
temptatura pedes olim vincituraque linguam,
purpureae preciaeque, et quo te carmine dicam, 95
Rhaetica? Nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt et Aminaeae vites, firmissima vina,
Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanaeus;
Argitisque minor, cui non certaverit ulla
aut tantum fluere aut totidem durare per annos. 100
Non ego te, Dis et mensis accepta secundis,
transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
Sed neque quam multae species nec nomina quae sint,
est numerus; neque enim numero comprehendere refert;
quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem 105
discere quam multae Zephyro turbentur harenae,
aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.
fluminibus salices crassisque paludibusalni 110
nascuntur, steriles saxosis montibus orni;
litora myrtetis laetissima; denique apertos
Bacchus amat collis, aquilonem et frigora taxi.
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem
Eoasque domos Arabum pictosque Gelonos: 115
divisae arboribus patriae. Sola India nigrum
fert ebum, solis est turea virga Sabneis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno

balsamaque et bacas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora Aethiopum molli canentia lana, 120
 velleraque ut foliis depectant tenuia Seres;
 aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 extremi sinus orbis, ubi aera vincere summum
 arboris haud ullae iactu potuere sagittae?
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris. 125
 Media fert tristis sucos tardumque saporem
 felicitis mali, quo non praesentius ullum,
 pocula si quando saevae infecere novercae,
 miscueruntque herbas et non innoxia verba,
 auxilium venit ac membris agit atra venena. 130
 Ipsa iugens arbor faciemque simillima lauro;
 et, si non alium late iactaret odorem,
 laurus erat; folia haud ullis labentia ventis;
 flos ad prima tenax; animas et olentia Medi
 ora fovent illo et senibus medicantur anhelis. 135
 sed neque Medorum, silvae ditissima, terra,
 nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus
 laudibus Italiae certent, non Bactra neque Indi
 totaque turiferis Panchaia pinguis harenis.
 Haec loca non tauri spirantes naribus ignem 140
 invertere satis inmanis dentibus hydri
 nec galeis densisque virum seges horruit hastis;
 sed gravidae fruges et Bacchi Massicus humor
 inplevere; tenent oleae armentaue laeta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert; 145
 hinc albi, Clitumne, greges et maxuma taurus
 victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,
 Romanos ad templa deum duxere triumphos.
 Hic ver adsiduum atque alienis mensibus aestas
 bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbor. 150
 At rabidae tigres absunt et saeva leonum
 semina nec miseros fallunt aconita legentis
 nec rapit inmensos orbis per humum neque tanto
 squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes operumque laborem, 155
 tot congesta manu praeruptis oppida saxis
 fluminaque antiquos subterlabentia muros.
 An mare, quod supra, memorem, quodque adluit infra
 anne lacus tantos? Te, Lari maxume, teque,
 fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino 160
 an memorem portus Lucrinoque addita claustra
 atque indignatum magnis stridoribus aequor
 Iulia qua ponto longe sonat unda refuso
 Tyrrhenusque fretis inmittitur aestus Avernus?

Haec eadem argenti rivos aerisque metalla 165
 ostendit venis atque auro plurima fluxit.
 Haec genus acre virum, Marsos pubemque Sabellam
 adsuetumque malo Ligurem Volscosque verutos
 extulit, haec Decios, Marios, magnosque Camillos,
 Scipiadas duos bello et te, maxime Caesar, 170
 qui nunc extremis Asiae iam victor in oris
 inbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
 magna virum; tibi res antiquae laudis et artis
 ingredior, sanctos ausus recludere fontis, 175
 Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingeniis: quae robora cuique,
 quis color et quae sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primum terrae collesque maligni,
 tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis, 180
 Palladia gaudent silva vivacis olivae.
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 plurimus et strati bacis silvestribus agri.
 At quae pinguis humus dulcique uligine laeta,
 quique frequens herbis et fertilis ubere campus--- 185
 qualem saepe cava montis convalle solemus
 despiciere; huc summis liquuntur rupibus amnes
 felicemque trahunt limum---quique editus austro
 et filicem curvis invisam pascit aratris:
 hic tibi praevalidas olim multoque fluentis 190
 sufficiet Baccho vitis, hic fertilis uvae,
 hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
 inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium vitulosque tueri 195
 aut ovium fetum aut urentis culta capellas,
 saltus et saturi petito longinqua Tarenti
 et qualem infelix amisit Mantua campum,
 pascentem niveos herboso flumine cygnos;
 non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt; 200
 et, quantum longis carpent armenta diebus,
 exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
 Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra
 et cui putre solum,---namque hoc imitamur arando---
 optuma frumentis; non ullo ex aequore cernes 205
 plura domum tardis decedere plaustra iuvcis;
 aut unde iratus silvam devexit arator
 et nemora evertit multos ignava per annos
 antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 eruit; illae altum nidis petiere relictis, 210

at rudis enituit in pulso vomere campus.
 Nam ieiuna quidem clivosi glareae ruris
 vix humilis apibus casias roremque ministrat;
 et tophus scaber et nigris exesa chelydris
 creta negant alios aequae serpentibus agros 215
 dulcem ferre cibum et curvas praebere latebras.
 Quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucris
 et bibit humorem et, cum volt, ex se ipsa remittit
 quaeque suo semper viridi se gramine vestit
 nec scabie et salsa laedit robigine ferrum: 220
 illa tibi laetis intextet vitibus ulmos,
 illa ferax oleo est, illam experire colendo
 et facilem pecori et patientem vomeris unci.
 Talem dives arat Capua et vicina Vesuvio
 ora iugo et vacuis Clanius non aequus Acerris. 225
 Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
 Rara sit an supra morem si densa requires---
 altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
 densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo---
 ante locum capies oculis alteque iubebis 230
 in solido puteum demitti omnemque repones
 rursus humum et pedibus summas aequabis harenas.
 Si deerunt, rarum pecorique et vitibus almis
 aptius uber erit; sin in sua posse negabunt
 ire loca et scrobibus superabit terra repletis, 235
 spissus ager; glaebas cunctantis crassaque terga
 exspecta et validis terram proscinde iuvenis.
 Salsa autem tellus et quae perhibetur amara,
 frugibus infelix---ea nec mansuescit arando
 nec Baccho genus aut pomis sua nomina servat--- 240
 tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos
 colaque prelorum fumosis deripe tectis;
 huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae
 ad plenum calcentur; aqua eluctabitur omnis
 scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae; 245
 at sapor indicium faciet manifestus et ora
 tristia temptantum sensu torquebit amaro.
 Pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
 discrimen; haud umquam manibus iactata fatiscit,
 sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250
 Humida maiores herbas alit, ipsaque iusto
 laetior. Ah nimium ne sit mihi fertilis illa
 neu se praevallidam primis ostendat aristis!
 Quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 quaeque levis. Promptum est oculis praediscere nigram, 255
 et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus

difficile est: piceae tantum taxique nocentes
 interdum aut hederæ pandunt vestigia nigrae
 his animadversis terram multo ante memento
 excoquere et magnos scrobibus concidere montis, 260
 ante supinatas aquiloni ostendere glaebas,
 quam laetum infodias vitis genus. Optuma putri
 arva solo: id venti curant gelidæque pruinae
 et labefacta movens robustus iugera fossor.
 Ac si quos haud ulla viros vigilantia fugit, 265
 ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
 arboribus seges et quo mox digesta feratur,
 mutatam ignorent subito ne semina matrem.
 Quin etiam caeli regionem in cortice signunt,
 ut, quo quæque modo steterit, qua parte calores 270
 Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
 restituant: adeo in teneris consuescere multum est.
 Collibus an plano melius sit ponere vitem,
 quære prius. Si pinguis agros metabere campi,
 densa sere; in denso non segnior ubere Bacchus; 275
 sin tumulis adclive solum collisque supinos,
 indulge ordinibus, nec setius omnis in unguem
 arboribus positis secto via limite quadret.
 Ut sæpe ingenti bello cum longa cohortes
 explicuit legio et campo stetit agmen aperto, 280
 directæque acies, ac late fluctuat omnis
 aere renidenti tellus, necdum horrida miscent
 proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
 omnia sint paribus numeris dimensa viarum;
 non animum modo uti pascat prospectus inanem, 285
 sed quia non aliter viris dabit omnibus æquas
 terra neque in vacuum poterunt se extendere rami.
 Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras.
 ausim vel tenui vitem committere sulco.
 Altior ac penitus terræ defigitur arbor, 290
 aesculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
 aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
 Ergo non hiemes illam, non flabra neque imbres
 convellunt; inmota manet, multosque nepotes,
 multa virum volvens durando sæcula vincit. 295
 Tum fortis late ramos et bracchia pandens
 huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
 Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem,
 Neve inter vitis corylum sere, neve flagella
 summa pete aut summa defringe ex arbore plantas 300
 tantus amor terræ---neu ferro laede retunso
 semina, neve oleæ silvestris insere truncos:

nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
qui furtim pingui primum sub cortice tectus
robora comprehendit frondesque elapsus in altas 305
ingentem caelo sonitum dedit; inde secutus
fer ramos victor perque alta cacumina regnat
et totum involvit flammis nemus et ruit atram
ad caelum picea crassus caligine nubem,
praesertim si tempestas a vertice silvis 310
incubuit glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a stirpe valent caesaeque reverti
possunt atque ima similes revirescere terra;
infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor 315
tellurem Borea rigidam spirante movere.
Rura gelu tum claudit hiems nec semine iacto
concretam patitur radicem adfigere terrae.
Optuma vinetis satio, cum vere rubenti
candida venit avis longis invisita colubris, 320
prima vel autumnii sub frigora, cum rapidus Sol
nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis;
vere tument terrae et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether 325
coniugis in gremium laetae descendit et omnis
magnus alit magno commixtus corpore fetus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris
et Venerem certis repetunt armenta diebus;
parturit almus ager Zephyrique tepentibus auris 330
laxant arva sinus; superat tener omnibus humor;
inque novos soles audent se germina tuto
credere, nec metuit surgentis pampinus austros
aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem,
sed trudit gemmas et frondes explicat omnis. 335
Non alios prima crescentis origine mundi
inluxisse dies aliumve habuisse tenorem
crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
orbis et hibernis parcebant flatibus Euri,
cum primae lucem pecudes hausere virumque 340
terrea progenies duris caput extulit arvis,
inmissaeque ferae silvis et sidera caelo.
Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
si non tanta quies iret frigusque caloremque
inter, et exciperet caeli indulgentia terras. 345
Quod superest, quaecumque premes virgulta per agros,
sparge fimo pingui et multa memor occulle terra,
aut lapidem bibulum aut squalentis infode conchas;

inter enim labentur aquae tenuisque subibit
halitus atque animos tollent sata; iamque reperti, 350
qui saxo super atque ingeuitis pondere testae
urguerent; hoc effusos munimen ad imbris,
hoc, ubi hiulca siti findit canis aestifer arva.
Seminibus positis superest diducere terram
saepius ad capita et duos iactare bidentis, 355
aut presso exercere solum sub vomere et ipsa
flectere luctantis inter vineta iuencos;
tum levis calamos et rasae hastilia virgae
fraxineasque aptare sudas furcasque valentis,
viribus eniti quarum et contemnere ventos 360
adsuescant summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac dum prima novis adolescit frondibus aetas,
parcendum teneris, et dum se laetus ad auras
palmes agit laxis per purum inmissus habenis,
ipsa acie nondum falcis temptanda, sed uncis 365
carpendae manibus frondes interque legendae.
Inde ubi iam validis amplexae stirpibus ulmos
exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde---
ante reformidant ferrum---tum denique dura
exerce imperia et ramos conpesce fluentis. 370
Texendae saepes etiam et pecus omne tenendum,
praecipue dum frons tenera inprudensque laborum;
cui super indignas hiemes solemque potentem
silvestres uri adsidue capraeque sequaces
inludunt, pascuntur oves avidaeque iuvencae. 375
Frigora nec tantum cana concreta pruina
aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas,
quantum illi nocuere greges durique venenem
dentis et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris 380
caeditur et veteres ineunt proscaenia ludi
praemiaque ingeniis pagos et compita circum
thesidae posuere atque inter pocula laeti
mollibus in pratis unctos saluere per utres.
Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni 385
versibus incompitis ludunt riquerique soluto
oraque corticibus sumunt horrenda cavatis
et te, Bacche, vocant per carmina laeta tibi que
oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu, 390
conplentur vallesque cavae saltusque profundi,
et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
carminibus patriis lancesque et liba feremus

et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram 395
 pinguiaque in veribus torrebimus exta columnis.
 Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
 cui numquam exhausti satis est: namque omne quot annis
 terque quaterque solum scindendum glebaque versis
 aeternum frangenda bidentibus, omne levandum 400
 fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem
 atque in se sua per vestigia volvitur annus.
 Ac iam olim, seras posuit cum vinea frondes,
 frigidus et silvis aquilo decussit honorem,
 iam tum acer curas venientem extendit in annum 405
 rusticus et curvo Saturni dente relictam
 persequitur vitem attondens fingitque putando.
 Primus humum fodito, primus devecta cremato
 sarmenta et vallos primus sub tecta referto;
 postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra, 410
 bis segetem densis obducunt sentibus herbae;
 durus uterque labor: laudato ingentia rura,
 exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
 vimina per silvam et ripis fluvialis arundo
 caeditur, incultique exercet cura salicti. 415
 Iam vinctae vites, iam falcem arbusta reponunt,
 iam canit effectos extremus vinitor antes:
 sollicitanda tamen tellus pulvisque movendus
 et iam maturis metuendus Iuppiter uvis.
 Contra non ulla est oleis cultura; neque illae 420
 procurvam exspectant falcem rastrosque tenacis,
 cum semel haeserunt arvis aurasque tulerunt;
 ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
 sufficit humorem et gravidas, cum vomere, fruges.
 Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam. 425
 Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis
 et viris habuere suas, ad sidera raptim
 vi propria nituntur opisque haud indiga nostrae.
 Nec minus interea fetu nemus omne gravescit
 sanguineisque inculta rubent aviaria bacis. 430
 Tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,
 pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt.
 Et dubitant homines serere atque inpendere curam
 quid maiora sequar?---salices humilesque genestae
 aut illae pecori frondem aut pastoribus umbram 435
 Sufficiunt saepemque satis et pabula melli---
 et iuvat undantem buxo spectare Cytorum
 naryciaeque picis lucos, iuvat arva videre
 non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
 Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae, 440

quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,
dant alios aliae fetus, dant utile lignum
navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustis
agricolae et pa.dhs ratibus posuere carinas, 445
viminibus salices fecundae, frondibus ulmi,
at myrtus validis hastilibus et bona bello
cornus, Ituraeos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliae leves aut torno rasile buxum
non formam accipiunt ferroque cavantur acuto. 450
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
missa Pado; nec non et apes examina condunt
corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alveo.
Quid memorandum aeque Baccheia dona tulerunt
Bacchus et ad culpam caussas dedit; ille furentis 455
centauros leto domuit, Rhoetumque Pholumque
et magno Hylaeum Lapithis cratera minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis
fundit humo facilem victum iustissima tellus. 460
Si non ingentem foribus domus alta superbis
mane salutantum totis vomit aedibus undam,
nec varios inhiant pulchra testudine postis
inlusasque auro vestes Ephyreiaque aera,
alba neque Assyrio fucatur lana veneno 465
nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
at secreta quies et nescia fallere vita,
dives opum variarum, at latis otia fundis---
speluncae vivique lacus et frigida Tempe
mugitusque boum mollesque sub arbore somni--- 470
non absunt; illic saltus ac lustra ferarum
et patiens operum exiguoque adsueta iuventus,
sacra deum sanctique patres; extrema per illos
iustitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musae, 475
quarum sacra fero ingenti percussus amore,
accipiant caelique vias et sidera monstrent,
defectus solis varios lunaeque labores;
unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
obscibus ruptis rursusque in se ipsa residant, 480
quid tantum Oceano properent se tinguere soles
hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturae accedere partis,
frigidus obstiterit circum praecordia sanguis:
rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes, 485
flumina amem silvasque inglorius. O ubi campi

Spercheosque et virginibus bacchata Lacaenis
 Taygeta! O, qui me gelidis convallibus Haemi
 sistat et ingenti ramorum protegat umbra!
 Felix, qui potuit rerum cognoscere causas, 490
 atque metus omnis et inexorabile fatum
 subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari.
 Fortunatus et ille, deos qui novit agrestis,
 panaque Silvanumque senem Nymphasque sorores:
 illum non populi fasces, non purpura regum 495
 flexit et infidos agitans discordia fratres
 aut coniurato descendens Dacus ab Histro,
 non res Romanae perituraque regna; neque ille
 aut doluit miserans inopem aut invidit habenti
 quos rami fructus, quos ipsa volentia rura 500
 sponte tulere sua, carpsit; nec ferrea iura
 insanumque forum aut populi tabularia vidit.
 sollicitant alii remis freta caeca ruuntque
 in ferrum, penetrant aulas et limina regum;
 hic petit excidiis urbem miserosque Penatis, 505
 ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro;
 condit opes alius defossoque incubat auro;
 hic stupet attonitus rostris; hunc plausus hiantem
 per cuneos---geminatus enim plebisque patrumque---
 corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum, 510
 exsilioque domos et dulcia limina mutant
 atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.
 Agricola incurvo terram dimovit aratro:
 hinc anni labor, hinc patriam parvosque nepotes
 sustinet, hinc armenta boum meritosque iuencos. 515
 Nec requies, quin aut pomis exuberet annus
 aut fetu pecorum aut cerealis mergite culmi,
 proventuque oneret sulcos atque horrea vincat.
 Venit hiems: teritur Sicyonia baca trapetis,
 glande sues laeti redeunt, dant arbuta silvae; 520
 et varios ponit fetus autumnus et alte
 mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 Interea dulces pendent circum oscula nati,
 casta pudicitiam servat domus, ubera vaccae
 lactea demittunt pinguesque in gramine laeto 525
 inter se adversis luctantur cornibus haedi.
 Ipse dies agitat festos fususque per herbam,
 ignis ubi in medio et socii cratera coronant,
 te libans, Lenaee, vocat pecorisque magistris
 velocis iaculi certamina ponit in ulmo, 530
 corporaque agresti nudant praedura palaestrae.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,

hanc Remus et frater, sic fortis Etruria crevit
scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
septemque una sibi muro circumdedit arces. 535
Ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante
in pia quam caesis gens est epulata iuvenis,
aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat;
necdum etiam audierant inflari classica, necdum
inpositos duris crepitare incudibus enses. 540
Sed nos inmensum spatium confecimus aequor,
et iam tempus equum fumantia solvere colla.

Liber IV

Protinus aëri mellis caelestia dona
exsequar: hanc etiam, Maecenas, adspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum
magnanimosque duces totiusque ordine gentis
mores et studia et populos et proelia dicam. 5
In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petenda,
quo neque sit ventis aditus---nam pabula venti
ferre domum prohibent---neque oves haedique petulci 10
floribus insultent aut errans bucula campo
decutiat rorem et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
pinguibus a stabulis meropesque aliaeque volucres
et manibus Procne pectus signata cruentis; 15
omnia nam late vastant ipsasque volantes
ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes et stagna virentia musco
adsint et tenuis fugiens per gramina rivus,
palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret, 20
ut, cum prima novi ducent examina reges
vere suo ludetque favis emissa iuventus,
vicina invitet decedere ripa calori,
obviaque hospitibus teneat frondentibus arbor.
In medium, seu stabit iners seu profluet umor, 25
transvorsas salices et grandia conice saxa,
pontibus ut crebris possint consistere et alas
pandere ad aestivum solem, si forte morantes
sparserit aut praecipit Neptuno immerserit Eurus.
Haec circum casiae virides et olentia late 30
serpylla et graviter spirantis copia thymbrae
floreant inriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,

seu lento fuerint alvaria vimine texta,
angustos habeant aditus: nam frigore mella 35
cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda; neque illae
nequiquam in tectis certatim tenuia cera
spiramenta linunt fucoque et floribus oras
explent collectumque haec ipsa ad munera gluten 40
et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae.
Saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris
sub terra fovere larem, penitusque repertae
pumicibusque cavis exesaeque arboris antro.
Tu tamen et levi rimosa cubilia limo 45
ungue fovens circum et raras superinice frondes.
Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
ure foco caneros, altae neu crede paludi,
aut ubi odor caeni gravis aut ubi concava pulsu
saxa sonant vocisque offensa resultat imago. 50
Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit
sub terras caelumque aestiva luce reclusit,
illae continuo saltus silvasque peragrant
purpureosque metunt flores et flumina libant
summa leves. Hinc nescio qua dulcedine laetae 55
progeniem nidosque foveant, hinc arte recentes
excudunt ceras et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi iam emissum caveis ad sidera caeli
nare per aestatem liquidam suspexeris agmen
obscuramque trahi vento mirabere nubem, 60
contemplator: aquas dulces et frondea semper
tectata petunt. Huc tu iussos adsperge sapes,
trita melisphylla et cerinthae ignobile gramen,
tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum.
ipsae consistunt medicatis sedibus, ipsae 65
intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint, nam saepe duobus
regibus incessit magno discordia motu,
sontinuoque animos vulgi et trepidantia bello
corda licet longe praesciscere; namque morantes 70
Martius ille aeris rauci canor increpat et vox
auditur fractos sonitus imitata tubarum;
tum trepidae inter se coeunt pennisque coruscant
spiculaque exacuunt rostris aptantque lacertos
et circa regem atque ipsa ad praetoria densae 75
miscentur magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo³ⁱ ver nactae sudum camposque patentes,
erumpunt portis; concurritur, aethere in alto
fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem

praecipitesque cadunt; non densior aere grando, 80
 nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
 ipsi per medias acies insignibus alis
 ingentes animos angusto in pectore versant,
 usque adeo obnixa non cedere, dum gravis aut hos
 aut hos versa fuga victor dare terga subegit. 85
 Hi motus animorum atque haec certamina tanta
 pulveris exigui iactu compressa quiescent.
 Verum ubi ductores acie revocaveris ambo,
 deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
 dede neci; melior vacua sine regnet in aula. 90
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens;
 nam duo sunt genera: hic melior, insignis et ore
 et rutilus clarus squamis, ille horridus alter
 desidia latamque trahens inglorius alvum.
 Ut binae regum facies, ita corpora plebis. 95
 Namque aliae turpes horrent, ceu pulvere ab alto
 cum venit et sicco terram sputat ore viator
 aridus; elucent aliae et fulgore coruscant
 ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
 Haec potior euboles, hinc caeli tempore certo 100
 dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
 et liquida et durum Bacchi domitura saporem.
 At cum incerta volant caeloque examina ludunt
 contemnuntque favos et irigida tecta relinquunt,
 instabiles animos ludo prohibebis inani. 105
 Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
 eripe; non illis quisquam cunctantibus altum
 ire iter aut castris audebit vellere signa.
 Invitent croceis halantes floribus horti
 et custos furum atque avium cum falce saligna 110
 Hellespontiaci servet tutela Priapi.
 Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
 tecta serat late circum, cui talia curae;
 ipse labore manum duro terat, ipse feraces
 figat humo plantas et amicos inriget imbres. 115
 Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum
 vela traham et terris festinem advertere proram,
 forsitan et, pingues hortos quae cura colendi
 ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti,
 quoque modo potis gauderent intiba rivis 120
 et virides apio ripae, tortusque per herbam
 cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
 narcissum aut flexi tacuissem vimen acanthi
 pallentesque hederas et amantes litora myrtos.
 Namque sub Oebaliae memini me turribus arcis, 125

qua niger umectat flaventia culta Galaesus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relict
iugera ruris erant, nec fertilis illa iuven
nec pecori opportuna seges nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum 130
lilia verbenasque premens vescumque papaver
regum aequabat opes animis seraque revertens
nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus vere rosam atque autumnno carpere poma,
et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa 135
rumperet et glacie cursus frenaret aquarum,
ille comam mollis iam tondebat hyacinthi
aestatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
Ergo apibus fetis idem atque examine multo
primus abundare et spumantia cogere pressis 140
mella favis; illi tiliae atque uberrima pinus,
quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
induerat, totidem autumnno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos
eduramque pirum et spinos iam pruna ferentes 145
iamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis
praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
addidit, expediam, pro qua mercedo canoros 150
Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae
Dictaeo caeli regem pavere sub antro.
Solae communes natos, consortia tecta
urbis habent magnisque agitant sub legibus aerum,
et patriam solae et certos novere penates, 155
venturaeque hiemis memores aestate laborem
experiuntur et in medium quaesita reponunt.
Namque aliae victu invigilant et foedere pacto
exercentur agris; pars intra saepta domorum
Narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten 160
prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
suspendunt ceras: aliae spem gentis adultos
educunt fetus, aliae purissima mella
stipant et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti, 165
inque vicem speculantur aquas et nubila caeli
aut onera accipiunt venientum aut agmine facto
ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis 170
cum properant, alii taurinis follibus auras

accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
 aera lacu; gemit impositis incudibus Aetna;
 illi inter sese magna vi brachia tollunt
 in numerum versantque tenaci forcipe ferrum: 175
 non aliter, si parva licet componere magnis,
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 munere quamque suo. Grandaevis oppida curae
 et munire favos et daedala fingere tecta.
 At fessae multa referunt se nocte minores, 180
 crura thymo plenae; pascuntur et arbuta passim
 et glaucas salices casiamque crocumque rubentem
 et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos.
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus:
 mane ruunt portis; nusquam mora; rursus easdem 185
 vesper ubi e pastu tandem decedere campis
 admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
 fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
 Post, ubi iam thalamis se composuere, siletur
 in noctem fessosque sopor suus occupat artus. 190
 Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
 longius aut credunt caelo adventantibus Euris,
 sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur,
 excursusque breves temptant et saepe lapillos,
 ut cumbae instabiles fluctu iactante saburram, 195
 tollunt, his sese per inania nubila librant.
 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 quod neque concubitu indulgent nec corpora segnes
 in Venerem solvunt aut fetus nisibus edunt:
 verum ipsae e foliis natos, e suavibus herbis 200
 ore legunt, ipsae regem parvosque Quirites
 sufficiunt aulasque et cerea regna refigunt.
 *Saepe etiam duris errando in cotibus alas
 attrivere ultroque animam sub fasce dedere:
 tantus amor florum et generandi gloria mellis. 205
 Ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi
 excipiat, neque enim plus septima ducitur aestas,
 at genus immortale manet multosque per annos
 stat fortuna domus et avi numeruntur avorum.
 Praeterea regem non sic Aegyptus et ingens 210
 Lydia nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
 observant. Rege incolumi mens omnibus una est;
 amisso rupere fidem constructaque mella
 diripuere ipsae et crates solvere favorum.
 Ille operum custos, illum admiruntur et omnes 215
 circumstant fremitu denso stipantque frequentes
 et saepe attollunt umeris et corpora bello

obiectant pulchramque petunt per vulnera mortem.
 His quidam signis atque haec exempla secuti
 esse apibus partem divinae mentis et haustus 220
 aetherios disere; deum namque ire per omnes
 terrasque tractusque maris caelumque profundum.
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
 quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas;
 scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri 225
 omnia nec morti esse locum, sed viva volaro
 sideris in numerum atque alto succedere caelo.
 Siquando sedem angustam servataque mella
 thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum
 ora fove fumosque manu praetende sequaces. 230
 Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis,
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Pleas et Oceani spretos pede reppulit amnes,
 aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
 tristior hibernas caelo descendit in undas. 235
 Illis ira modum supra est, laesaeque venenum
 morsibus inspirant et spicula caeca relinquunt
 adfixae venis animasque in vulnere ponunt.
 Sin duram metues hiemem parcesque futuro
 contunosque animos et res miserabere fractas, 240
 at suffire thymo cerasque recidere inanes
 quis dubitet? nam saepe favos ignotus aedit
 stellio et lucifugis congesta cubilia blattis
 immunisque sedens aliena ad pabula fucus
 aut asper crabro imparibus se immiscuit armis, 245
 aut dirum tiniae genus, aut invisae Minervae
 laxos in foribus suspendit aranea casses.
 Quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes
 incumbunt generis lapsi sarcire ruinas
 complebuntque foros et floribus horrea texent. 250
 Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
 vita tulit, tristi languebunt corpora morbo---
 quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:
 continuo est aegris alius color, horrida vultum
 deformat macies, tum corpora luce carentum 255
 exportant tectis et tristia funera ducunt;
 aut illae pedibus conexas ad limina pendent,
 aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes
 ignavaeque fame et contracto frigore pigrae.
 Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant, 260
 frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster,
 ut mare sollicitum stridit refluentibus undis,
 aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis:

hic iam galbaneos suadebo incendere odores
mellaque harundineis inferre canalibus, ultro 265
hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunsum gallae admiscere saporem
Arentesque rosas aut igni pinguia multo
defruta vel psithia passos de vite racemos
Cecropiumque thymum et grave olentia centaurea. 270
2 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
fecere agricolae, facilis quaerentibus herba;
namque uno ingentem tollit de caespite silvam,
aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum
funduntur, violae subluceat purpura nigrae; 275
[saepe deum nesis ornatae torquibus arae;]
asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
pastores et curva legunt prope flumina Mellae.
Huius odorato radices incoque Baccho
pabulaque in foribus plenis adpone canistris. 280
Sed siquem proles subito defecerit omnis,
nec genus unde novae stirpis revocetur habebit,
tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
pandere, quoque modo caesis iam saepe iuvenis
insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem 285
expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
accolit effuso stagnantem flumine Nilum
et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
quaque pharetratae vicinia Persidis urget, 290
[et viridem Aegyptum nigra fecundat harena,
et diversa ruens septem discurrit in ora
usque coloratis amnis devexus ab Indis]
omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primum atque ipsos contractus in usus 295
eligitur locus; hunc angustique imbrice tecti
parietibusque premunt artis et quattuor addunt,
quattuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curvans iam cornua fronte
quaeritur; huic geminae nares et spiritus oris 300
multa reluctanti obstruitur, plagisque perempto
tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linqunt et ramea costis
subiciunt fragmenta, thymum casiasque recentes.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas, 305
ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus umor
aestuat et visenda modis animalia miris,

trunca pedum primo, mos et stridentia pennis, 310
 niscentur tenuemque magis magis aera carpunt,
 donec, ut aestivis effusus nubibus imber,
 erupere aut ut nervo pulsante sagittae,
 prima leves ineunt si quando proelia Parthi.
 Quis deus hanc, Musae, quis nobis estudit artem? 315
 Unde nova ingressus hominum esperientia cepit?
 Pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe,
 amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
 tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis
 multa querens atque hac adfatus voce parentem: 320
 `Mater, Cyrene mater, quae gurgitis huius
 ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum,
 si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus Apollo,
 invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
 pulsus amor? quid me caelum sperare iubebas? 325
 En etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,
 quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
 omnia temptanti extuderat, te matro relinquo.
 Quin age et ipsa manu felices erue silvas,
 fer stabulis inimicum ignem atque interfice messes, 330
 ure sata et duram in vites molire bipennem,
 tanta meae si te ceperunt taedia laudis.'
 At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
 sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphae
 carpebant hyali saturo fucata colore, 335
 drymoque Xanthoque Ligeaque Phyllodoceque,
 caesariem effusae nitidam per candida colla,
 Nesae Spioque Thaliaque Cymodoceque,
 Cydippeque et flava Lycorias, altera virgo,
 altera tum primos Lucinae experta labores, 340
 Clioque et Beroe soror, Oceanitides ambae,
 ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,
 atque Ephyre atque Opis et Asia Deiopea
 et tandem positis velos Arethusa sagittis.
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem 345
 Vulcani Martisque dolos et dulcia furta,
 aequae Chao densos divum numerabat amores
 carmine quo captae fuis dum mollia pensa
 devolvunt, iterum maternas impulit aures
 luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes 350
 obstipuerunt; sed ante alias Arethusa sorores
 prospiciens summa flavum caput extulit unda
 et procul: `O gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
 tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam 355

stat lacrimans et te crudelem nomine dicit.
 Huic percussa nova mentem formidine mater,
 `duc, age, duc ad nos; fas illi limina divum
 tangere,' ait. Simul alta iubet discedere late
 flumina, qua iuvenis gressus inferret. At illum 360
 curvata in montis faciem circumstetit unda
 accepitque sinu vasto misitque sub amnem.
 Iamque domum mirans genetricis et umida regna
 speluncisque lacus clausos lucosque sonantes
 ibat et ingenti motu stupefactus aquarum 365
 omnia sub magna labentia flumina terra
 spectabat diversa locis, Phasimque Lycumque
 et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus
 unde pater Tiberinus et unde Aniena fluenta
 saxosusque sonans Eypanis Mysusque Caicus, 370
 et gemina auratus taurino cornua vultu
 Eridanus, quo non alius per pingua culta
 in mare purpureum violentior effluit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 perventum et nati fletus cognovit inanes 375
 Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
 germanae tonsisque ferunt mantelia villis;
 pars epulis onerant mensas et plena reponunt
 pocula, Panchaeis adolescentum ignibus arae;
 et mater, `Cape Maeonii carchesia Bacchi: 380
 Oceano libemus,' ait. Simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum Nymphasque sorores
 centum quae silvas, centum quae flumina servant.
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam,
 ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit. 385
 Omine quo firmans animum sic incipit ipsa:
 `Est in Carphatio Neptuni gurgite vates
 caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor
 et iunoto bipedum ourru metitur equorum.
 Hic nunc Emathiae portus patriamque revisit 390
 Pallenen, hunc et Nymphae veneramur et ipse
 grandaevus Nereus; novit namque omnia vates,
 quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur;
 quippe ita Neptuno visum est, immania cuius
 armenta et turpes pascit sub gurgite phocas. 395
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
 expediat morbi causam eventusque secundet.
 Nam sine vi non ulla dabit praecepta, neque illum
 orando flectes; vim duram et vincula capto
 tende; doli circum haec demum frangentur inanes. 400
 Ipsa ego, te, medios cum sol accenderit aestus,

cum sitiunt herbae et pecori iam gratior umbra est,
 in secreta senis ducam, quo fessus ab undis
 se recipit, facile ut somno adgrediare iacentem.
 Verum ubi correptum manibus vinclisque tenebis, 405
 tum variae eludent species atque ora ferarum
 Fiet enim subito sus horridus atraque tigris
 squamosusque draco et fulva cervice leaena,
 aut acrem flammae sonitum dabit atque ita vinclis
 excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit. 410
 Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
 tanto, nate, magis contende tenacia vincla,
 doneo talis erit mutato corpore, qualem
 videris, incepto tegeter cum lumina somno.
 Haec ait et liquidum ambrosiae diffundit odorem, 415
 quo totum nati corpus perduxit; at illi
 dulcis compositis spiravit crinibus aura
 atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
 exesi latere in montis, quo plurima vento
 cogitur inque sinus scindit sese unda reductos, 420
 deprentis olim statio tutissima nautis;
 intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
 Hic iuvenem in latebris aversum a lumine Nympha
 collocat; ipsa procul nebulis obscura resistit.
 Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos 425
 ardebat, caelo et medium sol igneus orbem
 hauserat; arebant herbae et cava flumina siccis
 faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
 cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
 ibat; eum vasti circum gens umida ponti 430
 exsultans rorem late dispergit amarum.
 Sternunt se somno diversae in litore phocae.
 Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
 vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
 auditisque lupos acuunt balatibus agni, 435
 considit scopulo medius numerumque recenset.
 Cuius Aristaeo quoniam est oblata facultas,
 vix defessa senem passus componere membra
 cum clamore ruit magno manicisque iacentem
 occupat. Ille suae contra non immemor artis 440
 omnia transformat sese in miracula rerum,
 ignemque horribilemque feram fluviumque liquentem.
 Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 in sese redit atque hominis tandem ore locutus:
 `Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras 445
 iussit adire domos? Quidve hinc petis?' inquit. At ille:
 `Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quicquam

sed tu desine velle. Deum praecepta secuti
 venimus hinc lapsis quaesitum oracula rebus.
 Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa 450
 ardentes oculos intorsit lumine glauco
 et graviter frendens sic fati ora resolvit.
 Non te nullius exercent numinis irae;
 magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
 haud quaquam ob meritum poenas, ni fata resistant, 455
 suscitatur et rapta graviter pro coniuge saevit.
 Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
 immanem ante pedes hydrum moritura puella
 servantem ripas alta non vidit in herba.
 At chorus aequalis Dryadum clamore supremos 460
 implerunt montes; flerunt Rhodopeiae arces
 altaeque Pangaea et Rhesi mavortia tellus
 atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia.
 Ipse cava solans aegrum testudine amorem
 te, dulcis coniunx, te solo in litore secum, 465
 te venientem, te decedente canebat.
 Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
 et caligantem nigra formidine lucum
 ingressus manesque adiit regemque tremendum
 nesciaque humanis precibus mansuescere corda. 470
 At cantu commotae Erebi de sedibus imis
 umbrae ibant tenues simulacraque luce carentum,
 quam multa in foliis avium se milia condunt
 vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber,
 matres atque viri defunctaque corpora vita 475
 magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae,
 impositique rogis iuvenes ante ora parentum,
 quos circum limus niger et deformis harundo
 Cocyti tardaue palus inamabilis unda
 alligat et noviens Styx interfusa coerces. 480
 Quin ipsae stupere domus atque intima Leti
 tartara caeruleosque implexae crinibus angues
 Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora
 atque Ixionii vento rota constitit orbis.
 Iamque pedem referens casus evaserat omnes; 485
 redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
 pone sequens, namque hanc dederat Proserpina legem,
 cum subita incautum dementia cepit amantem,
 ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.
 Restitit Eurydicenque suam iam luce sub ipsa 490
 immemor heu! victusque animi respexit. Ibi omnis
 effusus labor atque immitis rupta tyranni
 foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.

Illa, Quis et me, inquit, miseram et te perdidit, Orpheu,
 quis tantus furor? En iterum crudelia retro 495
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
 Iamque vale: feror ingenti circumdata nocte
 invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!
 dixit et ex oculis subito, ceu fumus in auras
 commixtus tenues, fugit diversa, neque illum, 500
 prensantem nequiquam umbras et multa volentem
 dicere, praeterea vidit, nec portitor Orci
 amplius obiectam passus transire paludem.
 Quid faceret? Quo se rapta bis coniuge ferret?
 Quo fletu Manis, quae numina voce moveret? 505
 Illa quidem Stygia nabat iam frigida cumba.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 rupe sub aeria deserti ad Strymonis undam
 flesse sibi et gelidis haec evolvisse sub antris
 mulcentem tigres et agentem carmine quercus; 510
 qualis populea maerens philomela sub umbra
 amissos queritur fetus, quos durus arator
 observans nido implumes detraxit; at illa
 flet noctem ramoque sedens miserabile carmen
 integrat et maestis late loca questibus implet. 515
 Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenaei.
 Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem
 arvaque Rhipaeis numquam viduata pruinis
 lustrabat raptam Eurydicen atque inrita Ditis
 dona querens; spretae Ciconum quo munere matres 520
 inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi
 discerptum latos iuvenem sparsere per agros.
 Tum quoque marmorea caput a cervice revulsum
 gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
 volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua 525
 ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat:
 Eurydicen toto referebant flumine ripae.
 Haec Proteus, et se iactu dedit aequor in altum,
 quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
 At non Cyrene; namque ultro adfata timentem: 530
 `Nate, licet tristes animo deponere curas.
 Haec omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphae,
 cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 exitium misere apibus. Tu munera supplex
 tende petens pacem et faciles venerare Napaeas; 535
 namque dabunt veniam votis irasque remittent.
 Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
 Quattuor imios praestanti corpore tauros,
 qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycaei,

delige et intacta totidem cervice iuveucas. 540
 Quattuor his aras alta ad delubra dearum
 constitue et sacrum iugulis demitte cruorem,
 corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
 Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
 inferias Orphei Lethaea papavera mittes 545
 et nigram mactabis ovem lucumque revises:
 placatam Eurydicen vitula venerabere caesa.
 Haud mora; continuo matris praecepta facessit;
 ad delubra venit, monstratas excitat aras,
 quattuor eximios praestanti corpore tauros 550
 ducit et intacta totidem cervice iuvenca.
 Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
 inferias Orphei mittit lucumque revisit.
 Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
 adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto 555
 stridere apes utero et ruptis effervere costis,
 immensasque trahi nubes, iamque arbore summa
 confluere et lentis uvam demittere ramis.
 Haec super arborum cultu pecorumque canebam
 et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum 560
 fulminat Euphraten bello victorque volentes
 per populos dat iura viamque adfectat Olympo.
 Illo Vergilium me tempore dulcis alebat
 Parthenope studiis florentem ignobilis oti,
 carmina qui lusi pastorum audaxque iuventa, 565
 Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

Liber XI

OCEANUM interea surgens Aurora reliquit:
 Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humandis
 praecipitant curae turbataque funere mens est,
 vota deum primo victor solvebat Eoo.
 Ingentem quercum decisis undique ramis 5
 constituit tumulo fulgentiaque induit arma,
 Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropaeum,
 bellipotens: aptat rorantis sanguine cristas
 telaque trunca viri et bis sex thoraca petitum
 perfossumque locis clipeumque ex aere sinistrae 10
 subligat atque ense collo suspendit eburnum.
 Tum socios, namque omnis eum stipata tegebat
 turba ducum, sic incipiens hortatur ostantis:
 `Maxima res effecta, viri; timor omnis abesto,
 quod superest: haec sunt spolia et de rege superbo 15
 primitiae, manibusque meis Mezentius hic est.

Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate animis et spe praesumite bellum,
nequa mora ignaros, ubi primum vellere signa
adnuerint superi pubemque educere castris, 20
impediat segnisve metu sententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terrae
mandemus, qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite,' ait, `egregias animas, quae sanguine nobis
hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25
muneribus, maestamque Evandri primus ad urbem
mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
abstulit atra dies et funere mersit acerbo.'
Sic ait inlacrimans recipitque ad limina gressum,
corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes 30
servabat senior, qui Parrhasio Evandro
armiger ante fuit, sed non felicibus aequae
tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulumque manus Troianaque turba
et maestum Iliades crinem de more solutae. 35
Ut vero Aeneas foribus sese intulit altis,
ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
pectoribus, maestoque immugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
ut vidit levique patens in pectore vulnus 40
cuspidis Ansoniae, lacrimis ita fatur obortis.
`Tene,' inquit, `miserande puer, cum laeta veniret,
invidit Fortuna mihi, ne regna videres
nostra neque ad sedes victor veherere paternas?
Non haec Evandro de te promissa parenti 45
discedens dederam, cum me complexus euntem
mitteret in magnum imperium metuensque moneret
acris esse viros, cum dura proelia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
fors et vota facit cumulatque altaria donis: 50
nos iuvenem exanimum et nil iam caelestibus ullis
debentem vano maesti comitamur honore.
Infelix, nati funus crudele videbis!
Hi nostri reditus expectatique triumphi!
Haec mea magna fides! At non, Evandre, pudendis 55
vulneribus pulsum adspicies nec sospite dirum
optabis nato funus pater. Ei mihi, quantum
praesidium Ausonia et quantum tu perdis, Iule!
Haec ubi deflevit, tolli miserabile corpus
imperat et toto lectos ex agmine mittit 60
mille viros, qui supremum comitentur honorem
intersintque patris lacrimis, solacia luctus

exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Haud segnes alii crates et molle feretrum
 arbuteis texunt virgis et vimine querno 65
 exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic iuvenem agresti sublimem stramine ponunt,
 qualem virgineo demessum pollice florem
 seu mollis violae seu languentis hyacinthi,
 cui neque fulgor adhuc necdum sua forma recessit: 70
 non iam mater alit tellus viresque ministrat.
 Tum geminas vestes auroque ostroque rigentis
 extulit Aeneas, quas illi laeta laborum
 ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 fecerat et tenui telas discreverat auro. 75
 Harum unam iuveni supremum maestus honorem
 induit arsurasque comas obnubit amictu,
 multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
 aggerat et longo praedam iubet ordine duci.
 Addit equos et tela, quibus spoliaverat hostem. 80
 Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
 inferias, caeso sparsuros sanguine flammis,
 indutosque iubet truncos hostilibus armis
 ipsos ferre duces inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix aevo confectus Acoetes: 85
 pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora
 sternitur et toto proiectus corpore terrae. . .
 Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus positus insignibus Aethon
 it lacrimans guttisque umectat grandibus ora. 90
 Hastam alii galeamque ferunt, nam cetera Turnus
 victor habet. Tum maesta phalanx Teucrique sequuntur
 Tyrrhenique omnes et versis Arcades armis.
 Postquam omnis longe comitum praecesserat ordo,
 substitit Aeneas gemituque haec addidit alto: 95
 `Nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
 fata vocant: salve aeternum mihi, maxime Palla,
 aeternumque vale.' Nec plura effatus ad altos
 tendebat muros gressumque in castra ferebat.
 Iamque oratores aderant ex urbe Latina, 100
 velati ramis oleae veniamque rogantes:
 corpora, per campos ferro quae fusa iacebant,
 redderet ac tumulo sineret succedere terrae;
 nullum cum victis certamen et aethere cascis;
 parceret hospitibus quondam socerisque vocatis. 105
 Quos bonus Aeneas haud aspernanda precantis
 prosequitur venia et verbis haec insuper addit:
 `Quaenam vos tanto fortuna indigna, Latini,

implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
 Pacem me exanimis et Martis sorte peremptis 110
 oratis? Equidem et vivis concedere vellem.
 Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent,
 nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
 hospitia et Turni potius se credidit armis.
 Aequius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115
 Si bellum finire manu, si pellere Teucros
 apparat, his mecum decuit concurrere telis:
 vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
 Nunc ite et miseris supponite civibus ignem.'
 Dixerat Aeneas. Illi obstipuerunt silentes 120
 conversique oculos inter se atque ora tenebant.
 Tum senior semperque odiis et crimine Drances
 infensus iuveni Turno sic ore vicissim
 orsa refert: `O fama ingens, ingentior armis
 vir Troiane, quibus caelo te laudibus aequem? 125
 Iustitiaene prius mirer belline laborum?
 Nos vero haec patriam grati referemus ad urbem
 et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
 iungemus regi: quaerat sibi foedera Turnus.
 Quin et fatalis murorum attollere moles 130
 saxaque subvectare umeris Troiana iuvabit.'
 Dixerat haec, unoque omnes eadem ore fremebant.
 Eis senos pepigere dies et pace sequestra
 per silvas Teucricae mixtique inpune Latini
 erravere iugis. Ferro sonat alta bipenni 135
 fraxinus, evertunt actas ad sidera pinus,
 robora nec cuneis et olentem scindere cedrum
 nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
 Et iam Fama volans, tanti praenuntia luctus,
 Evandrum Evandricae domos et moenia replet, 140
 quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
 Arcades ad portas ruere et de more vetusto
 funereas rapuere faces; lucet via longo
 ordine flammularum et late discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia iungit 145
 agmina. Quae postquam matres succedere tectis
 viderunt, maesam incendunt clamoribus urbem.
 At non Evandrum potis est vis ulla tenere,
 sed venit in medios. Feretro Pallanta reposito
 procubuit super atque haeret lacrimansque gemensque, 150
 et via vix tandem vocis laxata dolore est.
 `Non haec, O Palla, dederas promissa parenti,
 cautius ut saevo velles te credere Marti;
 (h`ud ignarus eram, quantum nova gloria in armis

et praedulce decus primo certamine posset. 155
 Primitiae iuvenis miserae bellique propinqui
 dura rudimenta et nulli exaudita deorum
 vota precesque meae! Tuque, O sanctissima coniunx,
 felix morte tua neque in hunc servata dolorem!
 Contra ego vivendo vici mea fata, superstes 160
 restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
 obruerent Rutuli telis! Animam ipse dedissem
 atque haec pompa domum me, non Pallanta, referret,
 nec vos arguerim, Teucrici, nec foedera nec quas
 iunximus hospitio dextras: sors ista senectae 165
 debita erat nostrae. Quod si immatura manebat
 mors natum, caesis Volscorum milibus ante
 ducentem in Latium Teucros cecidisse iuvabit.
 Quin ego non alio digner te funere, Palla,
 quam pius Aeneas [et quam magni Phryges et quam 170
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.]
 Magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera Leto:
 tu quoque nunc stares immanis truncus in annis,
 esset par aetas et idem si robur ab annis,
 Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis? 175
 Vadite et haec memores regi mandata referte:
 quod vitam moror invisam Pallante perempto,
 dextera causa tua est, Turnum natoque patrique
 quam debere vides. Meritis vacat hic tibi solus
 fortunaeque locus. Non vitae gaudia quaero, 180
 nec fas, sed nato Manis perferre sub imos.'
 Aurora interea miseris mortalibus almam
 extolerat lucem, referens opera atque labores:
 iam pater Aeneas, iam curvo in litore Tarchon
 constituere pyras. Huc corpora quisque suorum 185
 more tulere patrum, subiectisque ignibus atris
 conditur in tenebras altum caligine caelum.
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 decurrere rogos, ter maestum funeris ignem
 lustrare in equis ululatusque ore dedere; 190
 spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma:
 it caelo clamorque virum clangorque tubarum.
 Hic alii spolia occisis derepta Latinis
 coniciunt igni, galeas ensesque decoros
 frenaque ferventisque rotas; pars munera nota, 195
 ipsorum clipeos et non felicia tela.
 Multa boum circa mactantur corpora Morti,
 saetigerosque sues raptasque ex omnibus agris
 in flammam iugulant pecudes. Tum litore toto
 ardentis spectant socios semustaque servant 200

busta neque avelli possunt, nox umida donec
 invertit caelum stellis ardentibus aptum.
 Nec minus et miseri diversa in parte Latini
 innumeras struxere pyras, et corpora partim
 multa virum terrae infodiunt avectaque partim 205
 finitimos tollunt in agros urbique remittunt,
 cetera confusaeque ingentem caedis acervum
 nec numero nec honore cremant: tunc undique vasti
 certatim crebris conlucent ignibus agri.
 Tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram: 210
 maerentes altum cinerem et confusa ruebant
 ossa focus tepidoque onerabant aggere terrae.
 Iam vero in tectis, praedivitis urbe Latini,
 praecipuus fragor et longi pars maxima luctus.
 Hic matres miseraeque nurus, hic cara sororum 215
 pectora maerentum pucrique parentibus orbi
 durum exsecrantur bellum Turnique hymenaeos:
 ipsum armis ipsumque iubent decernere ferro,
 qui regnum Italiae et primos sibi poscat honores.
 ingravat haec saevus Drances solumque vocari 220
 testatur, solum posci in certamina Turnum.
 Multa simul contra variis sententia dictis
 pro Turno, et magnum reginae nomen obumbrat,
 multa virum meritis sustentat fama tropaeis.
 Hos inter motus, medio in flagrante tumultu, 225
 ecce super maesti magna Diomedis ab urbe
 legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
 tantorum impensis operum, nil dona neque aurum
 nec magnas valuisse preces, alia arma Latinis
 quaerenda aut pacem Troiano ab rege petendum. 230
 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
 Fatalem Aenean manifesto numine ferri
 admonet ira deum tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum primosque suorum
 imperio arcitos alta intra limina cogit. 235
 olli convenere fluuntque ad regia plenis
 tecta viis. Sedet in mediis et maximus aevo
 et primus sceptris haud laeta fronte Latinus.
 Atque hic legatos Aetola ex urbe remissos,
 quae referant, fari iubet et responsa reposit 240
 ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis,
 et Venulus dicto parens ita farier inquit:
 `Vidimus, o cives, Diomedem Argivaque castra
 atque iter emensi casus superavimus omnis
 contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus. 245
 Ille urbem Argyripam patriae cognomine gentis

victor Gargani condebat Iapygis agris.
 Postquam introgressi et coram data copia fandi,
 munera praeferimus, nomen patriamque docemus,
 qui bellum intulerint, quae causa attraxerit Arpos. 250
 Auditis ille haec placido sic reddidit ore:
 ``O fortunatae gentes, Saturnia regna,
 antiqui Ausonii, quae vos fortuna quietos
 sollicitat suadetque ignota lacessere bella?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros, 255
 mitto ea, quae muris bellando exhausta sub altis,
 quos Simois premat ille viros, infanda per orbem
 supplicia et scelerum poenas expendimus omnes,
 vel Priamo miseranda manus: scit triste Minervae
 sidus et Euboicae cautes ultorque Caphareus. 260
 Militia ex illa diversum ad litus abacti
 Atrides Protei Menelaus adusque columnas
 exsulat, Aetnaeos vidit Cyclopas Ulixes.
 Regna Neoptolemi referam versosque penates
 Idamenei? Libycone habitantis litore Locros? 265
 Ipse Mycenaeus magnorum ductor Achivom
 coniugis infandae prima inter limina dextra
 oppetiit: devictam Asiam subsedit adulter.
 Invidisse deos, patriis ut redditus aris
 coniugium optatum et pulchram Calydonia viderem? 270
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur,
 et socii amissi petierunt aethera pennis
 fluminibusque vagantur aves, heu dira meorum
 supplicia, et scopulos lacrimosis vocibus implent.
 Haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt 275
 tempore, cum ferro caelestia corpora demens
 adpetii et Veneris violavi volnere dextram.
 Ne vero, ne me ad talis impellite pugnas:
 nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergama, nec veterum memini laetorve malorum. 280
 Munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
 vertite ad Aenean. Stetimus tela aspera contra
 contulimusque manus: experto credite, quantus
 in clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam.
 Si duo praeterea talis Idaea tulisset 285
 terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
 Dardanus, et versis lugeret Graecia fatis.
 Quidquid apud durae cessatum est moenia Troiae,
 Hectoris Aeneaeque manu victoria Graium
 haesit et in decimum vestigia rettulit annum. 290
 Ambo animis, ambo insignes praestantibus armis
 hic pietate prior. Coeant in foedera dextrae,

qua datur; ast armis concurrant arma cavete."
 Et responsa simul quae sint, rex optime, regis
 audisti et quae sit magno sententia bello.' 295
 Vix ea legati, variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur
 cum rapidos amnis, fit clauso gurgite murmur
 vicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis.
 Ut primum placati animi et trepida ora quierunt, 300
 praefatus divos solio rex infit ab alto:
 `Ante equidem summa de re statuisse, Latini,
 et vellem et fuerat melius, non tempore tali
 cogere concilium. cum muros adsidet hastis.
 Bellum importunum, cives, cum gente deorum 305
 invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 proelia: nec victi possunt absistere ferro.
 Spem siquam adscitis Aetolum habuistis in armis,
 ponite. Spes sibi quisque, sed haec quam angusta videtis;
 cetera qua rerum iaceant perculsa ruina, 310
 ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quemquam incuso: potuit quae plurima virtus
 esse, fuit; toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo quae sit dubiae sententia menti
 expediam et paucis, animos adhibete, docebo. 315
 Est antiquus ager Tusco mihi proximus amni,
 longus in occasum, finis super usque Sicanos;
 Aurunci Rutulique serunt et vomere duros
 exercent colles atque horum asperrima pascunt.
 Haec omnis regio et celsi plaga pinea montis 320
 cedat amicitiae Teucrorum, et foederis aequas
 dicamus leges sociosque in regna vocemus.
 Considant, si tantus amor, et moenia condant.
 Sin alios finis aliamque capessere gentem
 est animus possuntque solo decedere nostro: 325
 bis denas Italo texamus robore navis
 seu pluris complere valent, iacet omnis ad undam
 materies, ipsi numerumque modumque carinis
 praecipiant, nos aera manus navalia demus.
 Praeterea qui dicta ferant et foedera firment 330
 centum oratores prima de gente Latinos
 ire placet pacisque manu praetendere ramos,
 munera portantis aurique eborisque talenta
 et sellam regni trabeamque insignia nostri.
 Consulite in medium et rebus succurrite fessis.' 335
 Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
 obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
 largus opum et lingua melior, sed frigida bello

dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
 seditione potens (genus huic materna superbum 340
 nobilitas dabat, incertum de patre ferebat),
 surgit et his onerat dictis atque aggerat iras:
 `Rem nulli obscuram nostrae nec vocis egentem
 consulis, O bone rex: cuncti se scire fatentur,
 quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant. 345
 Det libertatem fandi flatusque remittat
 cuius ob auspiciu infaustum moresque sinistros
 (dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 lumina tot cecidisse ducum totamque videmus
 consedis urbem luctu, dum Troia temptat 350
 castra fugae fidens et caelum territat armis/0
 Unum etiam donis istis, quae plurima mitti
 Dardanidis dicitur iubes, unum, optime regum,
 adicias nec te ullius violentia vincat,
 quin natam egregio genero dignisque hymenaeis 355
 des, pater, et pacem hanc aeterno foedere iungas.
 Quod si tantus habet mentes et pectora terror,
 ipsum obtestemur veniamque oremus ab ipso:
 cedat, ius proprium regi patriaeque remittat.
 Quid miseros totiens in aperta pericula cives 360
 proicis, O Latio caput horum et causa malorum?
 Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse
 nil moror, en supplex venio. Miserere tuorum, 365
 pone animos et pulsus abi. Sat funera fusi
 vidimus iugentis et desolavimus agros.
 Aut si fama movet, si tantum pectore robur
 concipis et si adeo dotalis regia cordi est,
 aude atque adversum fidens fer pectus in hostem. 370
 Scilicet ut Turno contingat regia coniunx,
 nos animae viles, inhumata infletaque turba,
 sternamur campis. Etiam tu, siqua tibi vis,
 si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
 qui vocat.' 375
 Talibus exarsit dictis violentia Turni;
 dat gemitum rumpitque has imo pectore voces
 `Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi
 tum, cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
 primus ades. Sed non replenda est curia verbis, 380
 quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
 agger murorum nec inundant sanguine fossae.
 Proinde tona eloquio, solitum tibi, meque timoris
 argue tu, Drance, quando tot stragis acervos

Teucrorum tua dextra dedit passimque tropaeis 385
insignis agros. Possit quid vivida virtus,
experiare licet; nec longe scilicet hostes
quaerendi nobis: circumstant undique muros.

Imus in adversos: quid cessas? An tibi Mavors
ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis 390
semper erit?

Pulsus ego? Aut quisquam merito, foedissime, pulsum
arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
sanguine et Evandri totam cum stirpe videbit
procubuisse domum atque exutos Arcadas armis? 395